

שבח אתרוגי ארץ ישראל

במאה הקודמת כאשר החל הישוב בארץ ישראל להתפתח, דנו גדולי ישראל על עדיפות אתרוגי ארץ ישראל על פני אתרוגי חו"ל. הדיון בעיקרו נסב על ג' נושאים.

א. האם באתרוגי חו"ל מסוימים יש לחשוש או לפסול מחמת אתרוג המורכב (עיקר הדיון היה על אתרוגי קורפו).

ב. האם עדיף לקחת אתרוג מארץ ישראל מחמת פרי הארץ.

ג. המצאת פרנסה ליושבי ארץ ישראל.

כמובן היו שעוררו גם שאלות בענין אתרוגי הארץ, ערלה, הפרשת תרו"מ, שביעית, ואם הם עדיין בחזקת בלתי מורכבים. ראה בשדי חמד וכללים מערכת הלמ"ד אות ל"ב ואילך הוצאת בית הסופר ח"ד עמ' 146).

נעתיק דברים אחדים המדברים בשבח אתרוגי ארץ ישראל וכמובן כל אשר דנו בענין אתרוג מורכב אשר לאתרוגי ארץ ישראל עדיפות על פני אתרוגים אחרים לא נעתיק, כי הכל תלוי בזמן, בפיקוח, במסורת, ובמקור האתרוגים.

ליקט א. ש.

הנפירה 14, תרנ"א אייר

תשובה כללית ופרטית

ע"ד אתרוגי קורפו מאדמו"ר הרב הגאון הגדול פאר עמנו ונר לאמנו רשכבה"ג כקש"ת רבי יצחק אלחנן ספעקטאר שליט"א.

וזה לשון המכתב

ב"ה יום א' כ"ג אייר תרנ"א קאוונא.

כבוד יד"נ היקר ה"ה הרב הגאון המפורסם חריף ובקי בחדרי תורה וכ' כש"ת מוהר"ר יצחק אליעזר ליפמאן נ"י, אב"ד דק"ק גיעשוויעז יע"א, שוכט"ס.

אחדשה"ט. מכתבו היקר הגיעני ושדרש ממני ע"ד אתרוגי קורפו, כי הנני באיסורי עומד, וכן יעשה כת"ר בעירו ובהסביבה; ויש לנו בע"ה אתרוגי אה"ק יפים ומהודרים שזכינו לזה, ות"ל על זה. ומצוה גוררת מצוה להעלות את ירושלים בזמן שמחתנו, ויהיה לנו לזכות רב, ונזכה לשמוח בשמחת ציון וירושלים ובישועת עמנו בכלל בבא"ס.

ממנו ידידו דוש"ת מברכו ברוב חו"ש ומצפה לישועת ה' במהרה.

יצחק אלחנן החופ"ק הנ"ל.

הנפירה 105 תרנ"א אייר

פינסק. ב"ה יום ועש"ק עשרים ותשעה למ"ט מונים התרנ"א.

כבוד ידיד ה' ועמו ה"ה ידיד נ' הרב הגאון הגדול חו"ב מופ"ה עטרת ישורון זקן הרבנים גדול מרב רבן שמו מוהר"ר יצחק אלחנן יחי' לאויו"ש הרב דק"ק קאוונא נ"י ברכה ואושר אמיתי בכל עניניו ישיג כחפצו.

...אסור על פי דין לסמוך על אתרוגים הבאים מהאיים ופסולים הם בברור משום מורכבים,

ואין לנו דרך אחרת רק לקחת אתרוגי פרי עצי הדר מאה"ק ובעת קחתם לברכה גם זכרון ירושלים יעלה על לבבנו כאשר נצטוו ע"י הנביאים זכרו את ה' מרחוק וירושלים תעלה על לבבכם...

ואצא מאת כבוד גאונו בברכה, יברך הי"ת את כבודו ויאריך ימיו ושנותיו בטובה כחפצו וחפץ אוהבו מלב ונפש.

(הועתק ממכתבי אות באות ע"ז בא עה"ח)

דוד פרידמאן חופ"ק קארלין פינסק

מכתב מבעל ערוך השלחן [משדי חמד] והוספה כללה של בעל שדי החמד

ומצאתי אצלי העתק מכתב ידידי הגאון אבד"ק נאורדאק מחבר ספרים היקרים ערוך השלחן יצ"ו מיום ח' אייר תרנ"ו אשר דבר בקדשו בענין זה וז"ל והנה בעיקר הענין אותם המבכרים פרי בן השנואה על אתרוגי בן האהובה קצר עטי אשר אתי לתאר שפלות נפשם ופחיתות דרכם ורוע לבבם והסרת מסוה הבושה מעל פניהם הדומים לפני הדור בעקבתא דמשיחא מה נאמר ומה נדבר האלהים מצא את עוניו להיות ללעג ולקלס בפני עצמנו ובפני אחרים מי ראה כזאת ומי שמע כאלה והן אף אם גם לא היה שום חשש בפרי קורפ"ו הנכון לאיש הישראלי לבלי לבכר פרי ארצנו הקדושה על פרי ארץ העמים איה כבודו יתברך איה כבוד התורה הקדושה שבפסוקים רבים השתבחה בשבחה של ארץ ישראל איה כבוד משה רבינו שהתחנן אעברה נא ואראה הארץ הטובה ומה שונים דרכנו מדרכי רבותינו חכמי התלמוד שלהי כתובות דר' אבא מנשק כיפי דעכו ר' חייא מגנדר בעפרה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו ואלו האנשים מגנדרים בעפרא דארץ אחרת ומנשקים פירותיהם וישליכו פריה וטובה של ארץ הקדושה ככלי אין חפץ בו. והנה כל זה אם היו שקולים במצוה הלזו אבל באמת הלואי תיהוי כל שמעתתא ברירא בידן כשמעתתא זו שאתרוגי קורפו פסולים לגמרי והמברך עליהם הוי ברכה לבטלה לבד שלא קיים המצוה ולהאריך בזה אך למותר...

ובאתי על החתום לכבוד השם יתברך ולכבוד תורתנו הקדושה ולכבוד ארץ הקדושה
נאם יחיאל מיכל הלוי עפשטיין החופ"ק נאורדאק.

הפירה (165) תרנ"א חב

...ולמותר בעיני לדבר על לב העם בקדימת קניית אתרוגי א"י מבני עמנו ומצד חביבות מצות פרי אר"י, כי די לנו לדבר מאיסור אתרוגי קורפו וממילא יבין כ"א מעצמו לדעת את אשר לפניו. אבל לא להפריז על המדה למנוע גם מלקיחת שאר אתרוגים המוחזקים תמיד בכשרות....

יוסף זכריה בלאאמ"ז הרב מוה' נתן שטערן זלה"ה
חופ"ק הנ"ל מחבר זכר יהוסף וכו'.

הפירה תרמ"ז אלול (196)

גם אנכי מסכים שאם אין סימנים באתרוג מקארפו יש לחוש מלברך על חשש מורכב. ומצוה להדר אחר אתרוג מארץ ישראל, הגם שאינו מהודר ביופי אם הוא ע"פ דין כשר.
הק' ארי' ליב מגור.

דברי חכמים אינם צריכים חיזוק והנה גם אנכי מסכים לקושט דברי אמת הנאמרים לעיל, שיש לחוש לאתרוגי קארפו מחשש מורכב ומצוה להדר אחר אתרוג מארץ הקדושה.

הק' ישראל יהושע חופ"ק קוטנא

גם אנכי מסכים לכל הנ"ל לטוב.

הק' יחיאל מאיר ליפשיץ מגאסטענין.

אמת ניתן לכתוב ולחתום, אשר כי ידוע כי כמעט כל הפירות מורכבים בזה הזמן ובפרט מין פירות הללו, כמו פאמערנאנצען אשר כמעט אינו בנמצא רק מורכבים, לאשר המה טובים ומהודרים ע"י הרכבה, ודאי דיש לחוש הרבה על כל האתרוגים שאינם נשמרים ביחוד ע"י נאמנים מישראל, וכל בעל נפש יראה לחוש מאד לדברים הנ"ל.

הק' יחיאל בהרב מו"ה שרגא פיכל זצלה"ה מאלכסנדר.

הנה כבר הסכימו כ' גאוני ישראל וצדיקי דורנו שליט"א שע"פ הדין מהראוי לכל אחד להדר אחר אתרוג מארץ הקדושה לברך כי אין בהם חשש מורכבים, וכעת רצונם לחזק הדבר פעם שנית. הנה אף ידי תכון עמהם שכל אחד מבני יהדר אחר אתרוג מארץ ישראל.

אברהם ישכר הכהן בהה"ב מורה"ש זצ"ל מראדאמסק.

גם אנכי מסכים לדברים הנ"ל.

שמחה בונים בהה"ק זצלה"ה מקורטשוב.

גם אני מסכים לכל הנ"ל לטובה ולברכה

הק' אלימלך בן הרב הקדוש זצלה"ה מגראדזינסק

ע"ד המודעה שאין לברך על אתרוגי קארפו במקום שיש אתרוגי ארץ הקדושה טובים, הגם שכבר נדפס חתימתי ע"ז בספרו דמר, גם בספרי תורת חסד סי' ל"ד חתמתי כעת ג"כ.

שניאור זלמן חופ"ק לובלין

אודות אתרוגי ארץ הקדושה ת"ו דעתי בזה לפי שכלי לברך דוקא אח אתרוגי ארץ הקדושה ת"ו דעתי בזה לפי שכלי הקלוש שכל מי שיש לו ריח תורה ויר"ש בלבו יראה להדר לברך דוקא אחר אתרוגי ארץ הקדושה, יען שהם מוחזקים בחזקת כשרים, כי יש לנו לסמוך על מעכ"ת שמשגיח עליהם בעינא פקחא, ואינו מוציא דבר וכו', וגם משום חיוב הארץ הקדושה. ע"כ מהראוי והנכון עפ"י תוה"ק שכל איש שידו מגעת להשיג אתרוג מארץ הקדושה אסור לברך על אתרוג מקארפו אף אם הוא מהודר ביופי מאתרוגי אה"ק ת"ו.

קלוגימוס הלוי חופ"ק עיר חדש

החתימות הנ"ל נעתקו כמו שנכתבו זה אחר זה וגם חתימות יתר הצדיקים תבאנה אח"כ עה"ח.

הנפירה תרנ"א אלול (193)

גור. זה המכתב השגתי מאחי הרה"ק מגור שליט"א בכת"י ממש: "את מכתבך בצירוף העלה הנדפס בשמי ע"ד האתרוגים קבלתי, והוא שקר גמור וחס לי לומר שלא ליקח מאתרוגי א"י רק מקארפו. אדרבא מצוה להדר אחר אתרוגי א"י, וכל מה שכ' הכותב בשמי הכל שקר, ...עכ"ל.

שמעון אלתר

הפירה (117) תרנ"א

ע"ד אתרוגי קורפו

מבאברויסק מודיע לנו ה' אברך כי כרוזא נקרא שם בבתהכ"נ מטעם הגאון ר' רפאל שפירא (חתן הגאון נצ"ב מוואלאזין) והרב הגאון לעדת החסידים ר' שמרי' נח שניאורסאהן לקנות בשנה זו רק אתרוגי א"י.

לפי הנשמע, גם דעת הגאון הצדיק מה"ר ארי' ליב הי"ו מגור מסכמת למשוך יד מאתרוגי קורפו ולברך אך על אתרוגי אה"ק.

הפירה (119) תרנ"א סיון.

לפני חתימת הגליון קבלנו מאת הר"י סובאלסקי את העתקת המכתב הזה, אשר הגיע לידו מאת הגאון הגדול הישיש מהר"ר יהושע שליט"א מקוטנא.

ב"ה ר"ח סיון מ"ה למב"י תרנ"א לפ"ק.

ע"ד אתרוגי קרפו בוודאי במדינה שיכולין למצוא אתרוגי ארץ ישראל אף בדוחק ראוי להתרחק מאתרוגי קרפו באשר אינם נקיים מחשש הרכבה ושעושים גם להכשיל וכאשר הורו הגדולים יחיו.

נאום ישראל יהושע אבד"ק קוטנא

הפירה תרמ"ז חלוץ (196)

...וגם ע"פ דין אם אפשר להשיג אתרוג מארה"ק שהוא שמור מהרכבה אין לברך על אתרוג אחר אף שהוא הדור ממנו, וחותני הגאון מאור הגולה צדיק ונשגב מו"ה יהושע שליט"א אבד"ק קוטנא אמר דהדור האתרוג הוא רק כפי שגדל בארה"ק כמו שמצינו באתרוג שמור [כצ"ל, שחור] במקום שדרים שם ישראל כשר ובמקום אחר אין לברך עליו, ואנחנו עיקר קביעת דירתנו בארה"ק, אם כי גלינו מארצנו יותר מאלף ושמונה מאות שנה והלכנו מגולה אל גולה ומגוי אל גוי, עכ"ז נחשב עיקר דירתנו בארה"ק כמו מי שיצא מהארץ ודעתו לחזור... פי המדבר אנכי עבדכם השפל והנבזה עבד נרצע לעבדי ה' חיים אלעזר וואקס אבד"ק הנ"ל. (פיעטרקוב בעל ספר נפש חיה)

נפש חיה לרוץ לסוכות (מהרח"א וואקס מקאלניץ חכ"ל פיעטרקוב)

...והנה עתה באים לקראתינו ימי שמחה הוא חג הסוכות אשר נקרא זמן שמחתנו מהראוי להעלות את ירושלים על ראש שמחתנו באתרוג של ארץ הקדושה ונעלה בפועל את ירושלים בזמן שמחתנו...

ואם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי בפועל ממש שבכל עת שיש שמחה בישראל צריכים לזכור בירושלים לטובה וכן בסוכות ימי שמחתנו נזכור בירושלים עם האתרוג שיהי לתועלת גדול לירושלים...

...ועוד אנחנו נקראים בני ציון וירושלים ואתרוגי ארץ הקדושה המה אתרוגי מדינתנו ואף אם לא הי' נאים הי' כשרים לנו ובפרט אשר עתה בע"ה המה נאים, ומה מאוד מהראוי לנו לשמוח בחג עם פרי ארצנו...

...והנה אירא דארץ ישראל מחכים אך אנחנו נגלינו מארצנו וכאשר יביאו אלינו פרי הארץ ישוב לנו הטבע מארצנו הקדושה אשר אירא מחכים ונותן לפתאים ערמה ולנער דעת ומזימה.

הסכמות על ספר זיכורי שלמה

כבוד הרב הגאון המפורסם. סיני ועוקר הרים. צדיק ונשגב. נר ישראל. פטיש החזק. עמוד הימיני. מגזע היחש. נשיא באה"ק. איש חמודות כו'. כקש"ת מו"ה שמשון ארונשטיין שליט"א. אב"ד ור"מ דק"ק קאליש יע"א והגליל:

...כן רצוף תוכו אהבת הקודש אשר ינעם לאובי וחובבי ציון. והיא קונטרס גדול לקדם ולהדר באתרוגי אה"ק כי באמת להם משפט הבכורה. אם בבירור הכשרם. ואם בהטבת יושבי הרבנים המופלגים צדיקי עליון ונכבדי. והמתאבקים שמה. ועל כל כי אם החוב להעלות זכרון ציון על ראש שמחתינו תגדל חיובינו להקריבו למצוה ביום שמחתינו אשר נאמר ונדרש בו שבע שמחות א"ת שבע כו' שבע שמחות מהם אתרוג. הזכרון בפועל בלב ונפש יעורר להעלות תפלתנו להשיב עבודתנו לפני אדון כל...

פה קאליש יום ד' ג' לחודש אייר ח"י לספירה תר"ן לפ"ק.
שמשון בלאאמ"ץ הרב המאה"ג הצדיק המנוח מ' משה זצלה"ה ארונשטיין חופ"ק

הסכמת גבר בעוז לו יאתה משיב מלחמה שערה. דיינא דנחית לעומקא דדינא הרב הגאון מאיר כברק מדברנא דאומתיה החכם הכולל כמוהר"ר חיים נסים ברוך הי"ו. ראש העדה דקהל הספרדים בודע הגשמי בירושלם תוב"ב

ב"ה. גם ידי תכון עם הרבנים הגאונים דאה"ק ת"ו אשר נתנו יד בהסכמה על ספר היקר והנחמד בפלפול נכון וסברא ישרה הכי נקרא שמו בזכורי שלמה... וגם דעתנו מסכמת בדבר אשר יפה הורה בענין אתרוגים המורכבים ושמצוה להקדים אתרוגי א"י אף אם ימצאו גם בחו"ל אתרוגים כשרים.

בעה"כ כ"ב כסלו ש' מאיר"ת עינים לפ"ק פעה"ק ירושלם ת"ו.
הצעיר חיים נסים ברוך ס"ט. ראש הועד דקהל הספרדים בעיה"ק ירושלם ת"ו.

הרב הגדול מעוז ומגדול. חכם הכולל. פאר הדור. יושב בסוד עליון. הגאון המופלא. וכבוד ה' מלא. ראשון לציון כקש"ת מו"ה רפאל מאיר פאניזל. הי"ו. אב"ד דקהל הספרדים. ועליו יציץ נורו. נשיא אלהים חכם באש"י בתוככי ירושלם עיר הקודש תוב"ב.

ב"ה. ראה ראיתי את הקונטרס פרי עץ הדר מאת הרב הגדול מו"ה שלמה אברהם נ"י. בעהמ"ח ספר בזכורי שלמה והיטב אשר דבר שמצוה להקדים אתרוגי ארץ הקדושה לאתרוגי חו"ל אף אם יהיו מוחזקים בכשרות וכן דעתי נוטה אשר לא יוכל שום חכם או מורה להורות היפך זה. בעהמ"ח כ' כסלו שנת מאיר"ת עינים לפ"ק. פעה"ק ירושלם תוב"ב.

הצעיר רפאל מאיר פאניזל ס"ט
חכם באש"י קודש שיריפ וטיכאביא

זכורי שלמה סימן כ"ה (קונטרס פרי עץ הדר) עי"ש בחריכות
קפו) עוד נלפע"ד לומר טעם לברך דוקא על אתרוגי ארץ הקדושה ולא על אתרוגי קארפו ושאר איים. דהנה החת"ס בחי' לפ' לולב הגזול (דף ל"ז)... א"כ מבואר דהעבודה בקרקע ארץ ישראל להוציא פירותיה הקדושים מצוה היא משום ישוב ארץ ישראל. ... וא"כ נצמח מזה כיון

שע"י שנברך רק על אתרוגי א"י יהיה נתרבה ישוב א"י דיהיה שמה פרנסה לכמה מאות משפחות שיכולים לעבוד אדמת הקודש ולשמרה ולהוציא פירותיה הקדושים יש מקום להתיר אף אם היה חלילה על אתרוגי א"י חשש איסור דרבנן. דבמקום ישוב א"י לא גזרו בזה. וא"כ כל שכן אם אתרוגי א"י הם כשרים ע"פ דין בלי שום חשש בעולם כלל. ועל אתרוגי קארפּו יש חשש הרכבה...

...מדי דברי בו אמרתי להציע לפני הדרת קדשו מה שאמרתי שראוי לברך דוקא על אתרוגי ארץ הקדושה ע"ד הדרוש. דהנה כתב במהרש"א בפסחים (דף ח'): נמצא דעיקר מצות עליית רגל לארץ ישראל הוא לשמח שם במצות פירות הארץ לשמח בהם את העני והגר והלוי באכילתו. א"כ כיון דע"י מצות קניית האתרוגים מא"י בחג הסוכות נוכל לשמחו בהריוח את העני והגר והלוי להחיות נפשם. א"כ מקיימים בזה בחג הסוכות תכלית מצות עליית הרגל לא"י. ומצוה גוררת מצוה. לכן מהראוי לקנות למצוה ארץ הקדושה ולתת להם קדימה. עוד י"ל ע"פ מה שכתב בס' חסד לאברהם (נהר כ"א עין הארץ) וז"ל בסוד המן ופירות ארץ ישראל... ע"כ אין פירותיהם [של חו"ל] כדאי לקבל את רוחנייתם של הקדושה... וזהנה במצוה של אתרוג בוודאי שורה קדושה גדולה על האתרוג דהוא חפץ של מצוה וכמ"ש בספר ראשית חכמה בשער הקדושה. מש"ה ראוי ונכון הדבר לברך דוקא על אתרוגי ארץ הקדושה שיוכל לחול רוחניית הקדושה של מצות אתרוג כהוגן. ...אם כן באתרוג של ארץ הקדושה יש בו מאדמת קודש של א"י. וא"כ א"ש דמוטב לברך על אתרוגי ארץ הקדושה.

פדי חמד

ובספר מעשה איש לתנא דידן תנא ירושלמא מר קשישא הגאון ראשון לציון יש"א ברכה יצ"י (שנדפס בשנת תרצ"ז) בתר דשקיל וטרי בדין אתרוג מורכב בכלל ובאתרוגי קורפו בפרט הנה בסוף סי' ד' כתב דאם היו שקולים אתרוגי קורפו ואתרוגי ארץ ישראל לית דינא ולית דיינא דלימא דהיכא דמשתכחי אתרוגי ארץ ישראל יצאו ידי חובתם באתרוגי קורפו ושורת הדין נותנת לברך על של ארץ ישראל כדקיימא לן לענין ברכה דאם יש ממין שבעה עליו הוא מברך ואף הפוסקים התם כחכמים דר' יהודה דאמרי מברך על איזה מהם שירצה יודו בזה דלברך על פירות הארץ עדיף וכו' אלו תורף דב"ק (ומעין זה כהסכמתו לביטורי שלמה) ועם שיש לפקפק בראיתו על כל פנים ראינו שכן היא דעתו.

מתוך דברי "הגאון מוהרמ"ר גימפל חב"ד"ק "רמזינא"י" סכתב אחר שנתישכב בארץ הקדושה ככפר יהוד. (משלי חמד)

...וזה רבות בשנים שמעתי מידידי הרב המאה"ג מ' משה נ"י אבד"ק יעדוואבנא אשר כ' אביו הרב הגאון הג' וציס"ע מהר"י אייזיק חבר זצ"ל (הוא הגאון בעהמ"ס בית יצחק על קבוע וס"ס וס' פתחי שערים על קבלה) שבשנה האחרונה לחייו הובא לפניו אתרוג מאה"ק ושמח מאד עליו ואשרי יבחר ויקרב להעלות זכרון קדושת האדמה וגדוליה בימי שמחתנו.

פדי חמד

שו"ת דבר אליהו להגאון אבד"ק טארלה (שנדפס בווארשא) בס"י ח"י כתב נדרשתי מהגאון אבד"ק קאליש להסכים עמו לאסור שאר אתרוגים באם ימצאו אתרוגי ארץ הקדושה הנה דבר זה מתורת רבינו משה אלשיך ומרן הבית יוסף למדתי שגזרו שהמעות שמתנדבים לעילוי נשמת ר' מאיר בעל הנס אסור להוציאם בחוצה לארץ... אם כן בודאי משום צדקה לארץ ישראל כי

רבה היא יכולין אנחנו לגזור שלא יקנה שום איש אתרוגי שאר ארצות באם שימצאו של ארץ ישראל כשרים ובפרט שמצוה גוררת מצוה דהספקת עניי ארץ ישראל וישוב הארץ הטובה וישגיתו שיעשרו את האתרוגים כדת... הואיל ואיתעביד מצוה חדא ליתעביד מצוה אחריתי ועל דרך הסוד נודע שארץ ישראל היא בחינת מלכות וזהו בחינת מעש"ר וזהו בחינת אתרו"ג ועוד שמעש"ר בגימטריא אתרו"ג ועל ידי מעש"ר ממשיכין השפעה וכו' לכן מה טוב שהאתרוג והמעש"ר יתאחדו ונזכה ליחוד הגמור...

הכפירה 109 אייר תרנ"א.

בארדיטשוב. ...והרוצה לעשות מצוה מן המוכחר יצא ידי חובת נטילת לולב באתרוגים הגדלים בארצנו הקדושה שמה מובחרים יותר למצוה שגדוליהן בקדושה, וגם אין בהם חשש מורכבים ובוזה יהיו יוצאים ידי מצות נטילת לולב בלתי שום חשש בעולם.

באנו על החתום יום ו' עש"ק י"ד אייר תרנ"א

נאום הק' יוסף יוזפא סג"ל אפרתי. ונאום חיים בלא"א מוהר"י זללה"ה. ונאום יוסף ב"ר ליב מו"ץ מפסיקס. ונ"י משה רפיצקער מורה הוראה בקעשיניוקע.

הכפירה תרנ"א אלול (191)

אחד ממידעינו המציא לנו לדפוס מכתב כתוב מאת הרב הגאון המובהק אב"ד דק"ק קאליש שכתב לאיש פרטי בדבר האתרוגים, ואלה דבריו:

...מאז התחילו לבוא אתרוגים מועטים לשער מדינתנו מאה"ק, השלכתי אתרוגי קורפו הלאה, אם כי יפים היו אז מאתרוגי ארה"ק, ולקחתי במחיר מלא אתרוג אה"ק לדרך עליו ולצאת בו. למשוש היה לי לבכר פרי אדמת קודש, להעלות זכרון ציון על ראש שמחתנו. מועדי ד' המה במצותם הקדושה גם כפי סידור תבואת אה"ק, כן תפלת הגשם והטל, ומדוע לא ניקח מפרי תנובתה למצוה ביום מקרא הקודש, אם כי נחלקו אם בזה"ז בטלה קדושת הארץ בעוה"ד, הכל מודים כי חיבת הקודש לא בטלה (יעו"י ריטב"א ריש גיטין), ובעת אשר נקח אתרוג אה"ק למצוה, מלבד קיום המצוה יתעורר רגש אהבתנו לארצנו, ותתחזק תקותנו ותתוסף תפלתנו...

ברכת הודאה

תודתנו לגבאי בתי הכנסת והעסקנים הנאמנים
על עריכת המגבית השנתית לטובת בית מדרשנו.
הנותן כח לעשות חיל יוסיף לכם עוצמה לחזק לימוד
התורה בארץ ישראל.

הנהלת בית המדרש להלכה בהתישבות

